

Handläggare
Henrik Nerlund
Telefon: 08-50829767**Till**
Stadsbyggnadskontoret

Centrala Telefonplan, Västberga 1:1 m.fl., förslag till detaljplan, 2013-05016

Med anledning av stadsbyggnadskontorets remiss av rubricerat ärende vill Skönhetsrådet anföra följande.

Beslut

Skönhetsrådet avstyrker bestämt förslag till detaljplan.

Ärendet

Föreliggande förslag till detaljplan innebär att sju nya kvarter med högdelar i upp mot 32 våningar uppförs vid Telefonplans tunnelbanestation. Förslaget innehåller en överdäckning av tunnelbanans spår, 1000 nya bostäder, publika lokaler och en förskola. Ett genomförande av planerna innebär att tidigare principer för placering av höga hus frångås, att en starkt avvikande skala introduceras, att stadsrum med mycket låga vistelsevärden med skugga och ogynnsamma vindhastigheter skapas samt att låg förståelse visas gentemot omkringliggande värdefull bebyggelse.

Planerna för Centrala Telefonplan har en lång förhistoria och har tillåtits utgöra en rad ackumulerade misstag trots att det varit uppenbart från början att den föreslagna platsen är olämplig för mycket höga punkthus. Redan 2006 presenterades de första planerna för ett högt hus. Skälet till placeringen var att marken ägdes av förslagsställaren och att denne ville bygga Sveriges högsta hus, inte att platsen utifrån stadens principer var lämplig för hög bebyggelse. Efter att projektet kritiserats av bl.a. Försvarmakten flyttades det 2016 till den aktuella platsen vid Telefonplans tunnelbanestation. I och med detta arbetades projektet om och istället för att vara ett punkthus om 70 våningar, delades det upp till att bli två på 78 respektive 58 våningar. Rådet remitterades detta förslag i ett tidigt samråd 2017 och avstyrkte bl.a. på grund av att förslaget bröt mot stadens förhållningssätt till höga hus (se bilaga). År 2020 beslutade stadsbyggnadsnämnden att omarbeta de båda husen. Föreliggande samrådsförslag är resultatet av detta beslut. Rådet konstaterar att de volymer som föreslogs av en enskild fastighetsutvecklare 2006 har tillåtits styra processen och att planärendet handlat om att omplacera dessa föreslagna kvadratmeter från ett, till två, till numera sju höghus. Dessutom har

bebyggelsen spridits ut ytterligare i omkringliggande parkstråk, kallade hus 5, 6 och 7 i förslaget. Eftersom exploateringen kommit att styra processen har alla svar blivit höga hus oavsett vilken stadsbyggnadsfrågan varit. Telefonplan har således fått en alldeles för stor föreslagen bebyggelsevolym före det att stadsplaneprocessen har kunnat utreda vad som är lämpligt på platsen. Denna lösning är orsaken till att ett tredje undermåligt förslag lagts fram. Skönhetsrådet anser att det nu är hög tid att släppa denna felaktiga utgångspunkt och istället se platsen och dess förutsättningar för vad de är.

Centrala Telefonplan är en mycket god plats för ny stadsbebyggelse. Runt platsen finns högkvalitativa stadsrum, planerad och naturlig grönska samt folklivsskapande verksamheter. Den tidiga förstaden Midsommarkransen har en småskalig stadsmässighet som kombinerar täthet med gröna, tydligt offentliga stadsrum samtidigt som LM-staden har en stark arkitektonisk form med höga kulturhistoriska värden. I riksintressebeskrivningen understryks exempelvis värdet av fabriksanläggningens dominans och tornet som landmärke. Tillsammans med platsens centrala läge och goda kollektivtrafikförbindelser skapas utmärkta förutsättningar för en ny stadsdel. Den föreslagna kvartersstrukturen och gatunätet tar i hög grad hand om dessa förutsättningar och kopplar samman omkringliggande områden väl. I en anpassad skala med kvarter uppemot sex våningar skulle detta kunna utgöra en god grund för en kommande stadsbebyggelse. Den attraktiva förstaden, så som den vuxit upp i exempelvis Midsommarkransen och Aspudden, bör vara den modell som den nya bebyggelsen utgår ifrån. Med ett sådant förhållningssätt kan mycket av det som är problematiskt i det aktuella planförslaget avhjälpas, t.ex. ogynnsamma skuggningar och vindhastigheter, för låg grönyta per person och för liten förskolegård. Ett nytt förhållningssätt skulle också medföra att bebyggelsen inte behövde spridas ut ytterligare, som föreslagna husen 5, 6 och 7, samt att LM-stadens värden inte utsattes för en påtaglig skada.

Höga hus i Stockholm bör även fortsättningsvis placeras i enlighet med staden förhållningssätt, mer utförligt beskrivet i bilagan. Höga hus måste dessutom motiveras utifrån sitt innehåll och ha en sådan dignitet att de kan tillåtas manifesteras sig över annan bebyggelse. Förslaget kan utifrån dessa förutsättningar inte sägas ha stöd i vare sig stadens byggnadsordning från 2020 eller i dess arkitekturpolicy från 2021.

Rådet till skydd för Stockholms skönhet

10535 Stockholm
Telefon 08-50829767
Växel 08-50829000
henrik.nerlund@stockholm.se
stockholm.se/skonhetsradet

Skönhetsrådet anser att planförslaget ska avstyrkas och att ett nytt förslag som inte belastas av exploateringsvolymerna från 2006 ska tas fram. Förslaget gatunät och kvartersstruktur visar på ett gott sätt vad stadsdelen kan bli om rätt förutsättningar ges när det gäller dess volymer och höjder. Stadsbyggnadsnämnden bör omedelbart uppdra åt kontoret att med rätt förutsättningar planera för en stadsdel med goda stadsrum som håller för mer än tillfällig vistelse och som bygger vidare på attraktiviteten i den småskaliga urbanitet som finns i Telefonplans omedelbara närhet.

Rådet till skydd för Stockholms skönhet

10535 Stockholm
Telefon 08-50829767
Växel 08-50829000
henrik.nerlund@stockholm.se
stockholm.se/skonhetsradet

Bilaga till yttrande SR 2022/304

Dnr: SR 2018/73

2017-04-23

Handläggare
Henrik Nerlund
Telefon: 08-508 29 767**Till**
Stadsbyggnadskontoret

Västberga 1:1, Midsommarkransen 1:1 och 1:14, Tvåflingan 5, förslag till detaljplan

Med anledning av stadsbyggnadskontorets remiss av rubricerat ärende vill Skönhetsrådet anföra följande.

Föreliggande detaljplaneförslag omfattar fyra nya kvarter, nya gator, torg och en park vid Telefonplans tunnelbanestation. Planen omfattar omkring 1 500 bostäder, tänkta att placeras i fyra punkthus i varierad höjd och lamellhusbebyggelse i halvöppna kvartersformer. Två av punkthusen är mycket höga och föreslås nå 78 respektive 58 våningar, motsvarande 282 och 241 meter. Planförslaget emanerar ur ett tidigare förslag för ett mycket högt punkthus närmare Södertäljevägen som avstyrktes av Försvarsmakten för dess inverkan på hemliga anläggningar. Projektet har nu flyttats till en centralare placering i stadsdelen och omarbetats. Planens oortodoxa innehåll och annorlunda process har inneburit att den underställts ett tidigt samråd före det gängse plansamrådet.

Skönhetsrådet fokuserar i föreliggande yttrande på principfrågorna som det tidiga samrådet vill ha besvarade. Rådet väljer därför att vänta till ordinarie samråd för att yttra sig över förslaget mer traditionella kvarter. Rådet önskar inledningsvis kommentera den ovanliga planeringsprocessen för projektet, för att sedan diskutera skyskrapan som idé och vilket förhållningssätt som staden historiskt haft till placering av högre bebyggelse.

Det aktuella projektet presenterades i sin första form redan 2006 och har, enligt byggherren som grundidé att ta upp kampen om Sveriges högsta byggnad med Malmö och Göteborg. Den ursprungliga placeringen utgår ifrån förslagsställarens markägande och har medvetet valt att inte ta något som helst hänsyn till sin omgivning, vare sig i närskala eller på längre håll. Trots att detta varit mycket tydligt under hela processen har staden valt att arbeta

vidare med planerna. Rådet finner denna ordning märklig och anser att projektet har mer med effektsökeri än stadsplanering att göra.

Skyskrapan som idé föddes i Chicago och New York under slutet av 1800-talet. Även om människan under alla tider fascinerats av att bygga höga byggnader var det inte förrän i USA för 150 år sedan som rätt förutsättningar fanns för att bygga riktigt högt. Tidigare hade höjden tillhört det gudomliga och varit förbehållen religiösa motiv i projekt igångsatta av enväldshärskare. Tydliga exempel är pyramiderna eller Babels torn. Längre var Kölnerdomen den högsta byggnaden i Europa. Under 1880-talet började för första gången profana byggnader att resa sig över kyrktornen. Vid sidan av den starka ekonomiska utvecklingen i USA, uppfinningen av säkerhetshissen och de nya sätten att konstruera byggnader med stålskelett, fanns ytterligare skäl att skyskrapan föddes just där.

Till skillnad från de oregelbundna stadsmönstren som fanns i Europa hade de amerikanska städerna lagts ut i mycket stora rutnät, ofta med exakt lika stora tomter och kvarter. Sett till exempelvis Manhattan i New York innebar detta att ön, norr om det historiska området runt Wall street kom att täckas av 2 028 identiska, avlånga kvarter. Det koloniala stadsmönstret, i Manhattans fall från 1811, saknade höjdbegränsning och inskränkte ägandet i lika stora ramar. Detta fick till följd att de eftertraktade kvarteren snabbt fylldes och att det bara kom att finnas en riktning att expandera i – uppåt. Dessa förutsättningar samverkade till höghusets uppkomst. Givetvis har ärelystnad och reklamvärde påverkat byggnadernas höjd och utformning, men det går inte att komma ifrån att den amerikanska skyskrapan i jämförelse med de europeiska efterföljarna haft en betydligt mer ”naturlig” utveckling.

Under det tidiga 1900-talet imponerades omvärlden av dessa höga torn och dess symbolverkan. Via höghusförespråkande arkitekter som exempelvis Le Corbusier förändrades skrapans symboliska betydelse. I Europa användes skyskrapan efter andra världskriget som en sinnebild för progress och återfödelse. Hötorgsskraporna är ett tydligt exempel på detta. Från ”naturlig” utveckling förändrades höghuset till ”landmärke”. Skyskrapan kom sedan att förlora sin symboliska laddning i västvärlden och sedan ett par decennier är tävlingen om vem som bygger högst en exklusiv företeelse mellan olika utvecklingsländer. Den samlande faktorn är snabb ekonomisk utveckling och kringskuren demokrati, eller i vissa fall ren diktatur.

Rådet till skydd för Stockholms skönhet

10535 Stockholm
Telefon 08-50829767
Växel 08-50829000
henrik.nerlund@stockholm.se
stockholm.se/skonhetsradet

I Stockholm finns ett antal arkitektoniskt intressanta höga hus. De har uppförts under snart ett sekel och gemensamt för dem är att de

placerats utifrån Stockholms topografiska förutsättningar och givits en lämplig skala. Till skillnad från många andra städer har Stockholm en dramatisk geografi som ger staden dess karaktär i form av vida utblickar, vattenrum, höjder och dalgångar. Staden är något som betraktaren tittar på i större partier åt gången, plötsligt dyker ett högre objekt upp där det minst anas, för att sedan försvinna. I plattare städer uppfattas en gatusvit i taget, den kuperade bjuder ömsom på hela staden. Därför är en välstuderad placering av ett högre hus av avgörande betydelse för att det ska kunna vara ett tillskott och inte något som våldför sig på sin omgivning. Med startpunkt i Kungstornen har ett slags praxis utvecklats som under decennierna fram till idag väl fungerat för att, på rätt plats och i rätt skala, göra högre tillägg. Ibland efterfrågas ett program för högre hus i Stockholm. Den hävdvunna praxis som redan existerar kan sägas utgöra ett sådant.

- I stadskärnan är de höga husen placerade i Brunkebergsåsens riktning. Från Wenner-Gren Center (74 m) över Hötorgsskraporna (61 m) och Kungstornen (61 m) till Södertorn (83 m), Skatteskrapan (86 m) och Folksamhuset (79 m). En ytterligare byggnad i raden uppförs snart i Mårtensdal.
- Höga hus har också placerats som portmotiv vid broar och tullar. Här märks Sport- och S:t Erikspalatsen (58 m) med pendanger i Vasastaden, Kungstornen (61 m), Brovakten vid Essingeleden (68 m), Alvikstorn (57 m) och inte minst de Norra tornen (125 m), som är under uppförande.
- I ytterstaden har solitära högre byggnader placerats vid stadsdelarnas centrum som ett slags vägvisare. I större centrum kan det vara en höghusgrupp som i Vällingby eller Farsta (45 m). Bland de mindre centrumen kan Högdalen, Västertorp, Björkhagen (50 m), med Brommaplan (48 m) som nyare exempel, nämnas.
- En fjärde kategori är nyare högre hus som placerats i grupp utanför stadskärnan. Dessa är alla placerade i Kista, där ett friare förhållningssätt tillåtits och setts som en lokal stadsbyggnadskvalitet. I Kista finns Victoria tower (117 m), Kista towers (120 m) och Kista Science tower (117 m). Fler höga hus är under utredning i stadsdelen och de behöver fortsättningsvis placeras i god relation till varandra.

Skönhetsrådet kan konstatera att de föreslagna höga punkthusen vid Telefonplan inte relaterar till stadens praxis för höga hus. De båda punkthusen, 282 m och 241 m, tillför höjder mer än dubbelt så höga som de befintliga högsta husen. De är inte placerade på en lämplig plats för kraftigt avvikande hus, och de visar dessutom på en låg verkshöjd beträffande sin arkitektur. Skalförskjutningen på den aktuella platsen, där det förutom sexvåningshus finns tvåplansvillor rakt över gatan, kan inte anses vara annat än grotesk.

Den varierade miljön i Midsommarkransen har stor attraktionskraft just för att den är en småskalig stadsmiljö med urbana verksamheter. Dessa värden är kopplade till stadsdelens koncentration av människor, blandade funktioner, olika ålder i bebyggelsebeståndet och slutna gaturum med korta kvarter. På platsen finns goda förutsättningar att bygga vidare på detta. Stadsdelen behöver inte mycket höga punkthus för ”att sättas på kartan”. Midsommarkransen är redan på den mentala kartan för de flesta. Resonemanget om varför höghusen behövs bygger på andra förutsättningar är den funktionsblandade staden och riskerar istället att minska platsens dragningskraft högst betydligt.

Som ovan utvecklat är tävlingen om den högsta byggnaden något som uppstod när skyskrapan var ung. Idag är dylika tävlingar parentetiska i västvärlden. Staden bör därför beakta sin värdighet och värna sin praxis. Stockholm ska inte tävla med Göteborg eller Malmö om höga byggnader. Det är istället genom goda, sammanhållna stadsmiljöer Stockholm bör växa framöver. Rådet ser framför sig ett radikalt omarbetat förslag för den tillkommande bebyggelsen runt Telefonplans tunnelbanestation som utgår ifrån de lokala förutsättningarna och platsens betydelse för Stockholm som helhet.

Skönhetsrådet uppskattar att detaljplaneförslaget underställts ett tidigt samråd så att dess principiella problem kan avhandlas tidigt. Rådet vill också understryka värdet i den genomförda siktlinjeanalysen och önskar att den kan ingå som ett obligatoriskt underlag i kommande diskussioner om andra höga objekt. Skönhetsrådet avstyrker bestämt förslag till detaljplan med hänvisning till ovanstående.

Rådet till skydd för Stockholms skönhet

10535 Stockholm
Telefon 08-50829767
Växel 08-50829000
henrik.nerlund@stockholm.se
stockholm.se/skonhetsradet

Stockholm som ovan
RÅDET TILL SKYDD FÖR STOCKHOLMS SKÖNHET

Ingemar Josefsson
Ordförande

Henrik Nerlund
Sekreterare

Digitala signaturer

Detta dokument har signerats digitalt av följande personer

Namn	Datum
Bengt Anders,Johnson	2023-01-24
Magnus Henrik Erkki,Nerlund	2023-01-24